

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

Publicarea acestei cărți a fost posibilă cu sprijinul acordat de
Direção-Geral do Livro, dos Arquivos e das Bibliotecas (DGLAB)
și al Camões – Instituto da Cooperação e da Língua, I.P., Portugal.

António
Lobo Antunes
Lunga scurtime
a vieții

Selecție, traducere din portugheză, prefață și note de
DINU FLĂMÂND

HUMANITAS
fiction

Redactor: Ștefania Nalbant
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Dragoș Dumitrescu, Veronica Dinu

Tipărit la Livco Design

ANTÓNIO LOBO ANTUNES

AS CRÓNICAS

Copyright © 2017, 2018, 2021 António Lobo Antunes
All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2023,
pentru prezenta versiune în limba română.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ANTUNES, ANTÓNIO LOBO

Lunga scurtîme a vieții: cronici / António Lobo Antunes;
selecție, trad., pref. și note de Dinu Flămând. – București:

Humanitas Fiction, 2023

ISBN 978-606-097-280-8

I. Flămând, Dinu (ed. șt.)

821.134.3

EDITURA HUMANITAS FICTION

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 / 408 83 50, fax 021 / 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723 684 194

UNDE E TABLOUL?

Această nouă culegere de cronici ale marelui prozator portughez António Lobo Antunes apare în românește la puțin timp după monumentală ediție¹ tipărită la Lisabona și prefațată de însuși președintele Republicii Portugheze, Marcelo Rebelo de Sousa. Pentru cititorul român, ea continuă cronicile grupate în volumul *Inima inimiztă*², procedând la o nouă selecție din respectiva antologie stabilită de autor, la rândul ei selectată din cele cinci culegeri masive de cronici apărute deja în seria de opere *ne varietur* de la Editura Dom Quixote. Cu permisiunea autorului, am adăugat și câteva cronici în care Lobo Antunes face referire la vizitele sale în România, la oamenii și la cultura acestor locuri de care se simte profund atașat. Textele „românești“ au fost publicate, de-a lungul anilor, în presa portugheză și vor figura în viitorul volum din seria editorială portugheză, sporită cu multe inedite. Ne bucurăm să le avem cu anticipație, împreună cu atâtea alte cronici preluate deja de numeroase ediții internaționale care, în diverse limbi, îl prezintă pe acest „autor cu o ușurință prodigioasă de a produce capodopere care și peste cinci mii de ani, în argilă sau în praf de stele, vor continua să fie citite cu pasiune“ – cum sună minunata prezentare făcută de ziarul spaniol *El País*, reprodușă în ediția portugheză de referință pe toate noile coperte ale cărților lui Lobo Antunes.

1. António Lobo Antunes, *As Crónicas*, prefață de Marcelo Rebelo de Sousa, 624 pp., Editura Dom Quixote, 2021.

2. António Lobo Antunes, *Inima inimii*, selecție, traducere din portugheză, prefață și note de Dinu Flămând, 192 pp., Editura Humanitas Fiction, 2014.

În câteva interviuri, și chiar și în unele cronici, Lobo Antunes a lăsat să se înțeleagă că scrierea lor, la solicitarea unei reviste săptămânale, i s-a părut totdeauna mai puțin importantă decât cea a romanelor sale (deja în număr de treizeci și două, odată cu apariția celui mai recent, *O Tamanho do Mundo*, – *Imensitatea lumii*, lansat la începutul lunii septembrie 2022, când autorul a împlinit optzeci de ani). Însă cititorii lui Lobo Antunes, iar mai apoi numeroșii lui exegeți, nu au fost de acord cu această scădere a importanței lor. Există admiratori ai romanțierului Lobo Antunes care citesc cu prioritate aceste cronici, uimiți în continuare de densitatea, de inventivitatea, de puterea evocatoare condensate în textele ce abia depășesc, de obicei, două pagini. Fiecare în parte reconstituie o lume bogată în semnificații, un moment de viață scos la lumină de arta inconfundabilă a acestui analist, care observă particularitățile ascunse ale unei realități mult mai complexe în simplitatea ei de zi cu zi și le corelează cu extremă abilitate. Deși cronicile evocă de obicei momente din trecutul autorului, din copilărie sau din adâncurile memoriei, aduse la suprafață printre lucrurile banale ce ne înconjoară, de fiecare dată presimți că miza adevărată a textului este aflarea unui sens pentru ceea ce definește viața omului, în această aleatorie succesiune de zile, întâmplări sau simboluri ce nu reușește să dea câștig de cauză nici coerenței, nici incoerenței vieții. „Adevărul rămâne incomprehensibil“, afirmă el la un moment dat, ceva ciudat și inexplicabil pânđește în permanență din spatele vizibilului și din interstițiile aparențelor, așa cum moartea este absența de explicație și punctul de glorie al incoerenței. Numai umorul și ironia reușesc să mai îmblânzească sentimentul amar al unor pierderi definitive, și doar o indicibilă tandrețe, deviată din aparenta somnolență a repetițiilor și din eleganta siguranță a stilului (care își refuză tocmai clasicele ornamente de stil) îi induce cititorului imperativul demnității și îl ajută să se reconcilieze cu propriile dileme și limite. Președintele-prefațator, admirator necondiționat al lui António Lobo Antunes, exclamă la sfârșitul succintei sale prefețe: „Cine poate să spună

că, în cazul unui geniu, cronica ar însemna mai puțin decât un roman?"; și tot el încearcă să clasifice tematic textele (copilărie, adolescență, dor, elemente de biografie), lăsând să se înțeleagă că ele documentează nu doar parcursul unui mare creator, ci au ajuns să fie și texte reprezentative pentru „sfârșitul unui Imperiu“ și pentru „începutul unui nou Viitor“ – cel al Portugaliei, desigur.

Câteva dintre titlurile acestor cronici au fost date ulterior de autor unor romane, dar aproape niciodată Lobo Antunes nu amplifică în textele sale ample materialul ce figura deja în cronicile cu același titlu. E vorba, mai degrabă, de o cooperare subterană a temelor și obsesiilor somate să iasă la suprafață cu alte intensități și în alte forme, să facă parte din acest uluitor proces cu așteptări și elaborări ce „structurează un delir“ – adică scrierea unui roman, cum deseori însuși Lobo Antunes își definește metoda de creație. Și în sumarul antologiei de față numeroase texte revin obsesiv la arta scrisului, insinuând în același timp că orice veleitate literară e stimulată de un soi de insuficiență care te îndeamnă să compui o nouă carte numai pentru a te iluziona că ai putea să o corectezi pe cea precedentă. Fiindcă rămâne aceeași uriașă întrebare centrală: oare scriitorul are capacitatea pleneră de a sublima lumea, în consistența ei singulară? Sau poate el capta viața, în permanenta ei modificare, știind că ea ne modifică permanent și pe noi? Amintirile din trecutul mereu adus în prim-plan sunt convocate pentru a fi supuse la proba textului, dar numai după ce ni s-a sugerat că reconstituirea lumii în text este (aproape) o imposibilitate din pornire, întrucât emoția precedă textul. De nu cumva emoția și textul, care își propune să o rostească, sunt definitiv incompatibile. Fiindcă orice poem rămâne „mai mult decât un poem“, orice tablou rămâne fatalmente imperfect, iar orice traducere e mai degrabă imposibilă.

Însă Lobo Antunes nu este un negativist sistematic, ci mai mult își antrenează cititorul în aceste capcane și provocări punându-i la încercare perspicacitatea și mobilitatea de spirit, încurajându-l să-i ceară artei autentice imposibilul. Cititorul

va descoperi singur momeala acestui paradox: deghizamentul unei exigențe artistice care evită totuși să se saboteze pe sine, exigență pe care autorul și-o impune sieși, dar i-o pretinde și lectorului său, somându-l să devină părtaș la aventura scrisului, dacă vrea să trăiască o experiență radicală, ce depășește exercițiul unei simple lecturi confortabile.

Ca prieten și traducător al lui António Lobo Antunes, sunt dator aici cu o explicație. Am descoperit de fiecare dată, cu încântare și uimire, și numai după ce au fost publicate în revista *Visão*, textele în care apărea numele meu sau unde se făceau referințe la prietenia noastră și la momentele petrecute împreună prin diverse locuri, inclusiv în România. Niciodată Lobo nu m-a avertizat că îmi va pomeni numele, păstrând în acest sens discreția cunoscută mie de când mă găzduise în casa lui din Portugalia, definitivă și pentru generoasa prietenie cu care mă onorează de câteva decenii. Le-am tradus cu o emoție sporită și le pun sub ochii cititorului român în primul rând fiindcă sunt documente ce depășesc simpla mea implicare. Cea mai bună dovadă o constituie excepționala cronică intitulată *Explicație pentru noi toți*. Textul pleacă de la momentul lansării cărții mele la Lisabona (cu elogii care mă măgulesc, fără să menționeze că traducerea respectivă beneficia și de o generoasă prefață ce îi aparține). El se conturează însă ca o adevărată artă poetică, cu profesiuni de credință viguros schițate și cu referințe la mari artiști, care le amplifică, totul prezentat în secvențe rapide, ca și cum i-ar reveni cititorului menirea să continue demonstrația. Iar semnificația acestor idei despre natura creației artistice ar putea fi următoarea: orice traducere a unui text literar i se pare lui Lobo Antunes „imposibilă“, fiindcă textul original devine un alt text (nu neapărat o simplificare sau o trădare a originalului) în această transmisie. Se produce deci o inevitabilă înstrăinare, la fel cum imaginea unei persoane reflectată în oglindă nu mai este persoana în sine, sau așa cum lecturile succesive transformă în altă carte aceeași carte, inclusiv când survine o nouă lectură în viziunea propriului autor. În acest stadiu al cronicii apare derutanta trimitere la

portretul papei Inocențiu X făcut de Velázquez (aflat în Galeria Doria-Pamphilj, la Roma), considerat chiar de respectivul papă „prea adevărat“ – probabil fiindcă pictorul spaniol sublinia severitatea răutăcioasă a personajului sau arăta aspectul său demonic secret (trăsătură ce va fi scoasă în evidență mai târziu de pictorul modern Francis Bacon, care a reinterpretat portretul original în circa patruzeci și cinci de variante, iar în una dintre ele același papă e mistuit de flăcările Infernului). Dar Lobo Antunes merge mai departe în demonstrarea ideii că momentul operei de artă este el însuși aproape imposibil de definit într-un prezent static și cu caracteristici definitive. Și ia ca exemplu un alt tablou al lui Velázquez, *Las Meninas*, aducând în centrul atenției mai cu seamă ideea paradoxală că prezența operei de artă poate fi reprezentată chiar de absența ei, dacă au fost efectuați pașii secreți ce duc spre misterul creației. Trebuie să înțelegem că tabloul respectiv fixează mai mult intenția pictorului de a-l realiza, iar astfel personajele devin metafora abisală ce prezintă procesul creației mai degrabă ca un parcurs spre obiectul artistic, și nu obiectul în sine. Evident că „dispariția“ tabloului este în viziunea lui Lobo Antunes îndemnul la o lectură nuanțată a realității în raport cu obiectul artistic. Și tablourile, și textul literar pot fi niște revelații ale absenței, dacă le observăm cum se cuvine. Iar această sublimă imposibilitate retrimite tabloul la momentul viu pe care încerca pictorul să-l surprindă, sau retrimite textul literar spre viața rebelă de dinaintea trecerii ei în text: un fel de a spune că viața vie nu acceptă, de fapt, reducerea ei prin canon estetic.

Celebra compoziție a lui Velázquez, dincolo de faptul că este o bogată lecție de pictură, rămâne și una dintre cele mai misterioase metafore din istoria picturii, cu succesiunea ei de planuri înșelătoare. Tabloul aflat dinaintea pictorului Velázquez, înfățișat privitorului tocmai în momentul când pictorul spaniol pictează acel tablou, devine un fals autoportret, dar și un fals tablou în tablou. Noi, privitorii, care ne aflăm dincoace, în prezentul multidimensional, vedem doar faza pregătitoare și aplatizată a aceluia tablou, doar rama și dosul suportului. Iar

personajele regale ascunse privirii noastre tocmai de elementele tabloului, despre care presupunem că ar servi în acel moment drept modele pictorului Velázquez (devenit el, prin ricoșeu, personajul principal al tabloului), sunt prezente doar prin siluetele lor vag sugerate într-o oglindă, undeva sus, reflectate în acea oglindă (și deci mișcându-se uneori), oglindă „vie“ fixată pe acea cornișă printre alte imagini (tablouri) statice. Primul plan e ocupat de niște copile și de un pitic monstruos, deci realitatea imediată are ceva infantil și ludic, iar în planul îndepărtat se distinge un personaj abia pe jumătate întors spre noi, privitorii, înainte să dispară, ca personaj secundar al viitorului, pe o ușă deschisă spre infinitul vieții trecătoare. Între cele două planuri tronează imaginea lui Velázquez însuși, dar numai în mod „provizoriu“ devenit personaj central, adică până când va termina tocmai acel tablou. Deci unde e tabloul? se întreabă Lobo Antunes, deși îi atribuie altcuiva întrebarea. Iar astfel se conturează sugestia că tabloul se află explicit doar în ceea ce îl precedă, și oarecum în ceea ce îl proiectează spre punctul de fugă din viitor. Dar implicit el se află în toate, inclusiv în absența lui, atunci când „adevărul“ operei de artă este pasionantul proces al căutării ei. Tot așa e lunga scurtime a vieții noastre comune, o viață în permanentă modificare, din care ceva vital ne rămâne mereu neînțeles, deși e o mirifică revelație dacă ne-o talmăcește un geniu.

Dinu Flămând,
București, 2023

PORTRETUL ARTISTULUI LA TINEREȚE

Când pe la opt ani m-am hotărât să mă dedic literaturii mi-am imaginat că toți scriitorii fără excepție arată ca prințul Sandokan al Malaysiei

(eroul meu de atunci și de acum)

adică frumos, smead, cu barbă, ochi verzi și un rubin pe frunte în mijlocul turbanului. Faptul că eu eram blond, cu ochi albaștri și fără rubin m-a îngrijorat și chiar m-am gândit să-mi frec părul cu vax de pantofi ca să-mi mai înnegresc șuvițele: chiar am încercat pe breton, arătam exact ca un pitic coșar, așa că m-au întrebat

— Băiete, ești prost, sau faci dinadins?

mi s-a spus să mă spăl pe față și pe mâini și să vin la masă și am petrecut cina cu nasul în supa verde urându-mi părinții că nu mă făcuseră mulatru. Eram de părere că aveam un fizic incompatibil cu teatrul, cu poezia, cu romanul și mă pregăteam să schimb cariera și să devin pensionar, martir sau ostatic.

(cele trei cariere alternative pe care îmi propusesem să le urmez ca adult în caz că eșuam în arte)

când într-o duminică providențială am văzut în Benfica un domn gras, cu ochelari și costum de in, lingând o înghețată de căpșune în fața vitrinei lui Mariju.

Am fost informat că era poetul José Blanc de Portugal¹ pe care nu-l citisem niciodată pentru că *Sandokan* și *Lumea aventurilor* mă aleseseră deja pe mine și mă mulțumeau ca hrană spirituală,

1. Jose Blanc de Portugal (1914–2000), poet, eseist, critic muzical, licențiat în geologie, meteorolog de renume mondial, profesor, personalitate complexă a culturii portugheze. Poezia lui e melancolică

deci m-am liniștit. Poetul nu era decât antiteza suveranului Malaysiei: în loc de scimitar purta o burtă enormă, nu avea inel cu piatră neagră la degetul arătător, nu-mi dădea impresia că e pornit să abordeze vreo navă, m-a sărutat fără pic de avânt războinic, cumva de tot lipicios de la înghețată și a continuat să privească spre vitrina lui Mariju, unde trei manechine îmbrăcate de nuntă se înclinau spre el din cealaltă parte a vitrinei cu o sollicitudine de muze pietrificate oferindu-i flori de portocal garnisite cu tifon.

Așadar în cameră în timp ce fratele meu João studia

(João și cu mine am împărțit camera mai bine de douăzeci de ani și timp de mai bine de douăzeci de ani el a studiat, iar eu m-am holbat la tavan)

am ajuns la concluzia că toți scriitorii erau până la urmă niște domni grași, care degustau cornete cu înghețată, îmbrăcați în costume albe de in și extaziindu-se în fața ultimelor modele de la Mariju. Am abandonat planul de a deveni Sandokan și am început să mănânc cinci chifle cu dulceață de cireșe la micul dejun în speranța că voi căpăta burtă. Nu mi-a reușit burta, dar pe de altă parte am dobândit un colon iritabil care încă mă însoțește cu o fidelitate înduioșătoare. Mă străduisem fără succes să dobândesc ceva osânză artistică dar încă eram subțire ca un băț și iată-mă ajuns în primul an de liceu

(cred că era în primul an de liceu, nu-mi amintesc bine)

un profesor cu o încruntare chinuită pe frunte de parcă îl dureau rinichii sufletului în timp ce traversa terenul de joacă torturat de nefericiri metafizice. Un coleg mai instruit ca mine mi-a dezvăluit că profesorul se numea Vergílio Ferreira¹ și că a publicat cărți: i-am observat mai atent ulceretele existențiale. (personajul părea că se desface-n bucăți de durere)

și metafizică, nu lipsită de umor, dar densă, barocă, cu performanțe stilistice pe care Lobo Antunes le-a apreciat întotdeauna.

1. Vergílio Ferreira (1915–1986), important romancier portughez, distins cu Premiul Camões în 1992, cunoscut mai cu seamă pentru romanul *Manhã submersa* (*Dimineață scufundată*).

și mi-a luat luni de zile să exersez dinaintea oglinzii durerile de pietre la rinichi în uretra sensibilității și să încerc să vorbesc franțuzește cu accent de portăreasă. Dar mai apoi după ce m-am simțit îndeajuns de Vergilio și suficient de Ferreira am apărut la cină foarte preocupat de sensul existenței mele, gata să scriu o *Dimineață scufundată* oarecare, deja putredă de cât de mult timp stătuse sub apă, am refuzat crochetele cu o melancolie încăpățânată, m-au întreat

— Băiete, ești prost, sau faci dinadins?

am răspuns ferm

— Așa sunt scriitorii

mi s-a zis că trebuia să-mi vină mintea la cap după care sprâncenele au revenit la locul lor fiindcă slavă Domnului nu sufeream de hemoroizi, tatăl meu mi-a arătat portretul lui Byron, iar eu m-am hotărât să plec a doua zi în Grecia și să mor în luptă recitând alexandrini. Cum nu aveam destui bani de avion, am luat un autobuz până la Vila Franca, unde nu se dădea nici o bățalie

(îmi amintesc vag un chioșc de fanfară, niște copaci rahitici și niște bătrâni cu pălărie pe băncile din parc în mijlocul acelei păci tihnite cu porumbei)

m-am întors acasă foarte târziu și sănătos, am luat două palme fiindcă mama se îngrijorase și în loc să studiez geografia fiindcă trebuia să dau extemporal la școală a doua zi am început imediat redactarea

(în timp ce João studia geografia pentru extemporalul din ziua următoare)

unui roman cutremurător numit *Sub semnul Capricornului*. N-am nimerit nici un munte și nici un singur râu, nu mi s-a dat decât Mediocru

(João a luat Foarte Bine cu +)

dar am terminat primul meu capitol. N-a existat niciodată un al doilea capitol: mi s-a confiscat manuscrisul, mi-a fost dat drept exemplu Flaubert, dar cum nu reușeam să am nici un atac de epilepsie.

(atacurile nu au fost niciodată punctul meu forte)

iar mustața nu dădea semne că ar fi vrut să-mi crească m-am hotărât în disperare de cauză să fac ceea ce îmi doream cu adevărat: să devin jucător de hochei pe gheață și să produc capodopere din timp în timp.

Am trecut pe la Futebol Benfica și pe la clubul Benfica, iar între antrenamente începeam să adun poezii și proză despre care habar n-aveam unde vor ajunge. Sper că pe undeva prin Tejo. Și tocmai pentru că nu aveam vocație pentru cariera de pensionar, de martir sau de ostatic, am ajuns romancier. Ciudat, pentru că nu sunt gras și nici de tot urât, nu am cută pe frunte, nu am luptat în Grecia, nu port ochelari sau barbă, nu iau masa la restaurantele geniilor din Bairro Alto, nu-mi miroase gura urât, nu beau alcool și nu-mi pasă de succesele sau eșecurile altora care nu mă fac câtuși de puțin nici mai fericit, nici mai trist cu excepția celor doi-trei prieteni pe care îi admir. Noroc că-i așa, deci nu risc ca o voce interioară să mă întrebe indignată și sardonică

— Băietate, ești prost, sau faci dinadins?

dacă m-aș hotărî să fac pe intelectualul portughez așa cum înainte încercam să mă închipui în Sandokan boindu-mi bretonul cu vax de pantofi.

Cuprins

Unde e tabloul? Prefață de Dinu Flămând	5
1. Portretul artistului la tinerețe	11
2. Marea iubire a vieții mele	15
3. Bătrânul meu	18
4. Înainte să mor strangulată.	22
5. Iubire conjugală	25
6. Dor de Ireneia	28
7. Cronică de carnaval	31
8. Bâlciul	34
9. În adâncul suferinței o fereastră deschisă.	37
10. Azi aş vrea să vorbesc despre părinții mei	41
11. Brazilia	44
12. Înainte să se întunece	47
13. Orice lumină e mai bună decât noaptea întunecată.	50
14. Despre cai, regi, preoți & despre mătușa Puritate	53
15. Sigur că n-a fost așa, dar ca și cum	56
16. António 56½	59
17. Cronică ce trebuie să fie citită cu acompaniament de kissanje.	62
18. Nu intra așa degrabă în această noapte neagră.	65
19. Eu, de veacuri	68
20. Subvenții pentru biografia lui António Lobo Antunes	71

21. Natură moartă cu doamnă	75
22. Mirosul valurilor când aerul e mai rece ca apa.	78
23. Salut	81
24. Cronica pe care n-am reușit s-o scriu	84
25. Rețetă pentru cum să fiu citit	89
26. Vă aștept aici la întoarcere.	93
27. Nu exist pentru nimeni în seara asta	96
28. Dumnezeu ca amator de jazz	99
29. Nu se coboară viu de pe o cruce	101
30. Cronică foarte veche pe care o credeam pierdută	104
31. Ca și cum roua te îmbrățișase	107
32. Pentru José Cardoso Pires, la ureche	110
33. Te gândești la ziua de mâine?	113
34. Ochi plini de copilărie	117
35. Pentru Artur Semedo, aproape	120
36. O sclipitoare tăcere	123
37. Ziua Sfântului Anton	127
38. Uneori apar astfel de surprize	130
39. Bună ziua, Eugénio.	133
40. Amândoi.	136
41. O senzație cum ar fi la ce bun	139
42. Ei, în grădină	142
43. Vine o vreme	146
44. Tăcerea casei.	149
45. Mecanicul.	152
46. Osul	155
47. Logodnicul de provincie	159
48. Din viața marionetelor	162
49. Orice firicel de apă sporește, zise șoricelul, pișându-se în mare	165
50. Și gata.	168

51. Un picior legându-se, gol, ieșit de sub cearceaf	172
52. Nimeni nu-i mai sărac decât morții.	176
53. Ochi deloc transparenți, culoare de iască de pe copacii bătrâni	180
54. Inima & alte fructe amare.	183
55. Júlio Pomar: pictor	186
56. !	190
57. 078902630RH+	194
58. O meandă a râului ce le zâmbeste porumbeilor	198
59. O vază în contralumină cu o rămurică de salcâm	201
60. Explicație pentru cei simpliți	205
61. Există oare viață înainte de moarte?	209
62. Crăciun fericit, domnule Antunes.	212
63. An Nou fericit, domnule Antunes.	216
64. Acolo unde femeia are parte de o iubire fericită se află țara ei natală	220
65. Spitalul Miguel Bombarda	223
66. Trecutul e o țară străină	226
67. Ar trebui să plouă cu lacrimi când te apasă greu inima	229
68. Explicație pentru noi toți	233
69. Există o altă lume înlăuntrul acesteia (Patru cronici românești)	237
70. Lunga scurtime a vieții	252
António Lobo Antunes în dialog cu Dinu Flămând.	255